

TÜRK DÜNYASI HAYVAN MASALLARINDA TESPİT EDİLEN DEĞERLER

VALUES ESTABLISHED IN THE FABLES OF THE TURKISH WORLD

Fahri DAĞI*

Mehmet ALPTEKİN **

Tuba KAPLAN***

Öz

Masallar, insanın yaşadığı dünyada ufkunu ve hayal dünyasını zenginleştiren, yaratıcı bir birey olmasına yardımcı olan, çocuğun doğumuyla tanıştığı bir edebi türdür. Masallar yoluyla birey farklı dünyaların kapılarını aralar ve yeni şeyler öğrenip keşfetmeye başlar. Bir varmış bir yokmuş ile aralanan masal dünyası bireyin bazı temel değerleri kazanmasında önemli bir role sahiptir. Çocuklar tarafından sevilen, çocuğun merak ve keşfetme güdüsünü harekete geçiren masallar; çocukta empati kurmayı, yaşadığı dünyayı tanımayı, ele aldığı konularla çocuklara temel değerlerin aşılmasında önemli bir araçtır.

Bu çalışmanın amacı, Türk dünyasından tespit edilen hayvan masallarında yer alan değerleri tespit etmektir. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada veri toplama amacıyla doküman analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Araştırmada, Ali Berat Alptekin'in "Hayvan Masalları" ve Nedim Bakırcı'nın "Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme", adlı eserleri başta olmak üzere Türk dünyasının farklı coğrafyalarında tespit edilmiş hayvan masallarında yer alan değerler Schwartz Değerler Ölçeği'ne göre sınıflandırılmış ve kullanım sıklığını tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda bahsi geçen masallarda güç, güvenlik, evrensellik, başarı, geleneksellik, yardımseverlik, uyma, uyarılma, özyönelim ve hazcılık değerine yer verildiği tespit edilmiştir. Yardımseverlik değerinin yoğun bir şekilde işlendiği saptanmıştır. Geçmişle bağ kurulmasını ve geleceğe değerlerin aktarılması açısından masalların gücü önem teşkil etmektedir. Özellikle küçük yaş gruplarında temel değerlerin aktarımında kullanılan hayvan masallarının bu hususta bir araç niteliğine sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Türk Dünyası, Hayvan Masalları, Değer, Değerler Eğitimi.

* Dr., Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Safranbolu Turizm Fakültesi Türk Halk Bilimi, El-mek: fahridagi@gmail.com

** Dr, Gaziantep Üniversitesi TÖMER (Türkçe Uygulama ve Araştırma Merkezi), meh.alptekin@hotmail.com

*** Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Bölümü, tubakaplan@gantep.edu.tr

Abstract

Tale is a literary genre that broadens one's horizon and enriches their imaginary world, that helps become creative individuals. It also is a genre that children make acquaintance the day they are born. Individuals crack a door open to new worlds and start learning and discovering new things through tales. The doors of tales which are opened slightly with the phrase Once upon a time is quite important in order to bring people certain fundamental values. Tales which children love and evoke a sense curiosity and discovery in their world are a significant means in order to get them to attain the feeling of empathy and fundamental values and to know the world around them.

The aim of this study is to establish the values in the fables of the Turkish world. The study, in which qualitative research method was used, utilized the document analysis technique so as to collect data. The values in Ali Berat Alptekin's work named "Fables" and Nedim Bakırcı's "A Study On Animal Tales Which Were Discovered In The Region Of Turkish World" were classified according to Schwartz Values Scale and their usage frequency was specified in the study. As a result of the research it was found out that the mentioned tales include the values such as power, universality, security, success, traditionalism, benevolence, compliance, excitation, self-tendency and hedonism. It was observed that the value of benevolence is covered throughout the tales intensely. Tales are vital in terms of forging a bond with the past and transferring our values into the future. We particularly observe that fables, which are utilized for value-transfer regarding young children, is a suitable medium.

•

Keywords

Turkish World, Fables, Value, Values Education.

GİRİŞ

Bir varmış, bir yokmuş... gibi kalıp bir ifadelerle başlayan masallar, dinleyiciyi kendi dünyasına kolaylıkla çekivermektedir. Bu süreçte dinleyici; kahramanları hayvan, insan ve olağanüstü varlıkların da yaşadığı masal dünyasına girer. Bu dünyada iyiler her zaman mükâfatlandırılır, kötüler ise cezalandırılır.

İlk bakışta çocuklara yönelik bir tür gibi görünse de masallar, her yaş gurubundan insana hitap etmektedir. Masalların belki de her yaş kitlesinden insan tarafından sevilip tercih edilmesinin kökeninde masallardaki adalet duygusu vardır. Kahramanı gerek insan gerek hayvan gerekse de olağanüstü varlıklar olsun masal ülkesinde adaletli bir düzen vardır. İyiler kazanır ve mükâfatını alır; kötüler ise kaybeder ve cezalandırılır. Ayrıca dinleyiciyi masal ülkesine çekiveren masallar, dinleyicilere olay örgüsü içerisinde birçok mesaj verir. Bu mesajların içerisinde ise bir toplumun devamını ve işlerliliğini sağlayan değerler vardır.

Masallar evrensel ürünler olup Adriyatik'ten Çin Seddi'ne uzanan Türklük coğrafyasında farklı adlarla bilinmektedir. Hazar Denizi'nin doğusunda daha çok ertegi (ertag, ertek, ertak) çorçak, cöocomok adlarıyla bilinen masal aynı bölgenin batısında nağıl, masal, matal, hekât, hikâye gibi kavramlarla karşılanmaktadır (Alptekin 2010: 15). Daha genel anlamda baktığımızda masal; Azerbaycan Türkçesinde (nağıl), Başurt Türkçesinde (äkiyät), Kazak Türkçesinde (ertegi), Kırgız Türkçesinde (at çabû, çomok), Özbek Türkçesinde (Ertäk), Tatar Türkçesinde (äkiyät), Türkmen Türkçesinde (erteki), Uygur Türkçesinde (Çöçäk) (Ercilasun-Aliyev vd. 1991: 562-563) adlarıyla da bilinmektedir.

Masallar hayal ürünüdür, masalda yer masal ülkesidir ve masal kahramanları; insanlar, hayvanlar, bitkiler ve olağanüstü varlıklardır. Masallar, insana başka bir âlemin kapısını aralayıp bu büyülü dünyada insanların yeni şeyler keşfetmesine ve öğrenmesine yardımcı olur. Araştırmanın asıl konusu olan hayvan masallarına bakmak gerekirse ilk örneklerini Marzubannâme ve Mantiku't Tayr'ın yanında çeşitli mesnevilerde görülmektedir ve ilk çalışmaların çoğu Doğu ve Batı'dan tercüme yoluyla yapılmıştır (Alptekin 2000: 157).

Çocukların sosyal-duyuşsal ve bilişsel gelişimlerine olması bakımından tercih edilen hayvan masalları üzerine ülkemizde birçok yayın hazırlanmıştır. Akademik düzeyde olmayıp daha çok tercüme ve derleme yoluyla oluşturulan masal kitaplarından bazıları şunlardır: Ataç (1974) "Aisopos Masalları", Doğrul (1975) "Filozof Beydaba /Kelile ve Dimne", Eyuboğlu (1975) "La Fontaine Bütün Masallar", Sevinçli (1976) "Ezop Masalları", Uğurel-Karaalioğlu-Kızılcın (1976) "Bütünüyle La Fontaine Masalları", Alptekin (1991/2010) "Hayvan Masalları", Tokmakçioğlu (2000) "Ülkemden Hayvan Masalları", Şimşek (2004) "Hayvanlar da Konuşur", Tatlı (2007) "En Güzel Hayvan Hikâyeleri", İpek (2011) "Sevimli Hayvan Masalları", Altınköprü (2012) "Hayvan Dünyasından Masallar", Demirkan (2012) "Dünya Halklarından Hayvan Masalları", Halktanır (2013) "Uykudan Önce Hayvan Masalları", Köklügiller (2014) "Tilkinin Yemini" (Anadolu Hayvan Masalları), Durbaş (2015) "Kuyruklu Hayvan Masalları", Şimdi (2018) "Hayvan Masalları."

Çalışmanın esasını oluşturduğu için hayvan masalı üzerine yapılan tanımlara da yer vermek yerinde olacaktır. Mehmet Ali Ağakay: "Çocuklara anlatılan ve çoğu olağanüstü olaylarla süslenmiş bulunan, ilgi çekici hikâye." (1955: 509) şeklinde, Mehmet Doğan: "Öğretici maksatlı hayvan hikâyesi." (1994: 362); Ali Püsküllüoğlu: "Kişileri çoğunlukla hayvanlardan seçilen, sonunda bir yaşam dersi ortaya koyan genellikle koşuk biçiminde yazılan öykü." (1995:

582), Ali Berat Alptekin "Kahramanları bazen hayvanlar; bazen de hayvan-insan olan, ders vermenin ön planda tutulduğu, kıssadan hisse çıkarılan, kısa ve nesir şeklindeki halk anlatımlarıdır." (Alptekin 2010: 16) şeklinde tanımlarken Nedim Bakırcı "Konusu genellikle hayvanlar, ara sıra da hayvan ve insan arasında geçen, dinleyenlere ahlâkî bir ders veren ve nesir şeklinde olan kısa metinlerdir." (Bakırcı 2004: 3) şeklinde izah etmiştir. Bunun yanında yine ansiklopedi maddelerinde de hayvan masallarının benzer tanımları görülmektedir. Bunlar ise şu şekildedir:

Hayvan masalları (fabl)lar Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde: "Daha çok öğretici bir gayeye yönelik, ahlâk dersi vermek isteyen hayvan hikâyeleri." (1979: 137), Temel Britannica'da kahramanları çoğunlukla insan gibi davranan ve konuşan hayvanlar olup öğüt vermek, ders çıkarmak için anlatılan kısa öykü (1992: 245), Ana Britannica'da "İnsanların ahmaklık ve zayıflıklarını gözler önüne sermek amacıyla anlatılan kahramanları genellikle insan gibi davranan ve konuşan hayvanlar olan alegorik masal." (1994: 54), Büyük Ansiklopedi'de ise "Kişileri hayvanlardan seçilen ve öğretici bir amaç taşıyan öykü ya da masal (1991: 1645) şeklinde tanımlanmaktadır.

Masallarda öğreticilik, doğruyu gösterme, olaylardan ders çıkarma gibi durumlar ön planda olduğu için masalların değer aktarımındaki yeri oldukça önemlidir. Masallarda, genel olarak ritüellerin desteklenmesine yönelik anlatılar kadar olmasa da toplumsal değerlerin korunmasına yönelik bazı mesajlar vurgulanmaktadır. Masallardaki mesajlar, masal içerisinde olay örgüsünün akışına göre motifler aracılığıyla çarpıcı bir hâle getirilerek dinleyicilere sunulmaktadır. Neden-sonuç ilişkisi içerisinde kurgulanan masallar, dinleyicilerin hangi davranışların ne tür sonuçlar doğurabileceğini de örnek bir olay mantığı içerisinde vermektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde özellikle küçük yaş grubundaki çocukların dikkatini çeken masalların en büyük özelliklerinden birisi içerisinde hayvan karakterleri barındırmasıdır. Çünkü çocuk doğduğu andan itibaren diğer canlılara özellikle de hayvanlara karşı ilgi duyar. Bu bağlamda bakıldığında kahramanları hayvan olan masalların; çocukları daha çok etkilediği içindeki kavramların, değerlerin çocuklar tarafından daha kolay öğrenildiği ve algılandığı görülür. Hayvan masalını dinleyen çocuk, bir taraftan hayvanlar hakkında bilgi sahibi olur, diğer taraftan da sonuçta verilmek istenen iletiyi algılar (Bakırcı 2004: 29). Yani masalların disiplinler arası özelliklerinin yadsınamayacak kadar büyük olduğu söylenebilir.

Masal ve hayvan masalları hakkında bilgi verdikten sonra çalışmanın diğer bir konusu olan değer kavramına bakmak yerinde olacaktır. Değer kavramı; Latince kökenli *valare* sözcüğünden türemiş, kıymetli olmak, güçlü olmak anlamlarında kullanılan bir sözcük olarak tanımlandığı gibi (Mengüşoğlu 1983: 204) sosyal bir grubun veya toplumun kendi varlığını, işleyiş ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğu tarafından kabul edilen, genelleştirilmiş ahlaki ilke ve inançlar olarak da ifade edilmektedir (Kızılcılık-Yaşar 1994: 99). Bir kavramın değer olarak tanımlanabilmesi için arzu edilebilir olması ve olmamasına dair inanç olması gerekmektedir (Güngör 1998: 27). Diğer türlü söylemek gerekirse bireylerin istekleri, arzu edilen ve edilmeyen durumları yansıtmaktadır (Erdem 2003: 56).

Ayrıca değerler, toplumun sosyo-kültürel öğelerine anlam veren en önemli araç olarak da tanımlanmaktadır (Özensel 2003: 217-239). Bu yüzden de grubun üyelerini güçlü bağlarla bir arada tutabilen davranış prensibi olarak görülmektedir (Theodorson-Theodorson 1979: 455). Bununla kalmamakla birlikte birey ve toplum açısından varlık ve devamlılık sağlamakta (Yeşil-Aydın 2007: 80) onların yaşamlarını da kolaylaştırmaktadır (Özkan 2010: 1128). Yani bireylerin yaşantılarını içermekle birlikte ilişkilerini de düzenlediği için (Kale 2007: 319) yaşam biçimi veya hayat tarzı kavramları da eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Çetin 2004: 5-16).

İnsan hayatında çeşitli ve önemli değerler vardır. Doğruluk, dürüstlük, emanete ihanet etmeme, büyüklerin sözünü dinleme, iyilik etme vb. bu değerler çocuğa aşılırken mutlaka kıssadan hisse olan masallardan yararlanılması gerekir (Bakırcı 2004: 29). Kısacası değerler bireyin kendisi ve toplumu anlamlandırmasına yarayan, bireyin davranışlarını şekillendiren toplum tarafından kabul görmüş yapılardır. Bu nedenle öncelikle toplumu oluşturan bireylere bu değerlerin kazandırılması gerekir (Akkaya 2014: 314). Bireylere aktarılması planlanan edebiyat ürünlerinin içerisinde insanları eğitime amacı vardır (Özdemir-Yıldırım Karakaş 2015: 255). Değerlerin aktarımında da masal kitaplarının yadsınamaz bir önemi vardır. Bu kitaplar geçmiş kuşaklarla gelecek kuşaklar arasında bağın kurulmasına ve kültürel ve evrensel değerlerin aktarılmasına yardımcı olacak niteliktedir.

Schwartz, altmış beşten fazla kültürde geçerli, dairesel şekilde sıralanan *güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, iyilikseverlik, geleneksellik, uyuma/itaat, evrensellik* ve *güvenlik* olmak üzere on temel değer olduğuna işaret etmiştir. Schwartz'ın (1992) kuramındaki temel varsayıma göre bireyi, düzeyi ve değerleri birbirinden ayıran en önemli özellik, ifade ettikleri güdüsel amaç tipidir. Dolayısıyla, tüm kültürlerde rastlanma olasılığı en yüksek olan değerler insan doğasının evrensel gerekliliklerini (biyolojik gereksinimler, uyumlu bir toplumsal etkileşim için gerekli olan koşullar gibi) bilinçli amaçlar biçiminde simgeleyen değerler olmalıdır.

SCHWARTZ DEĞERLER ÖLÇEĞİ'NE GÖRE TÜRK DÜNYASI HAYVAN MASALLARINDA TESPİT EDİLEN DEĞERLER

Güç

Türkçe Sözlük'te fizik, düşünce ve ahlâk yönünden bir etki yapabilme veya etkiye direnebilme yeteneği, kuvvet (1998: 900) olarak tanımlanan güç, güçlü ve otorite sahibi olmakla özdeşleşmiştir. Güç sahibi olmak aynı zamanda birçok sorumluluğu da beraberinde getirmektedir. Schwartz, Değerler Listesi'nde *Güç* değeri kendi içerisinde; sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görünümünü koruyabilmek alt değer boyutlarını kapsar.

Güç değerini ele alan masalarda güç simgesi olan hayvanların diğer hayvanlara karşı üstünlük kurduğu, bu hayvanların diğer hayvanları korkuttuğu görülmektedir.

Türkmenistan'dan derlenen *Kedi, Keçi ve Koyun* masasında; kedi, keçi ve koyunu gören kurtlar tam keçi ve koyunu yemeye kalkıştıklarında kedi, kurtları korkutmak için keçinin sakalını göstererek onun ne kadar tehlikeli bir hayvan olduğunu, nice yırtıcı hayvanları öldürdüğünü, onlardan daha güçlü ve tehlikeli olduğunu söyler. Bunun üzerine kurtlardan kurtulurlar (Bakırcı 2004: 880-882:). Hayvanların görünüşlerinin güç sembolü olmasına Kazakistan'dan derlenen *Kurnaz Tilki* masasında da tesadüf etmekteyiz. Masalda Tilki kendisinin çok güçlü olduğu konusunda aslanı kandırmaya çalışır. Tilki, aslana beraber yürüyüşe çıkmayı teklif eder. Yürüyüş esnasında aslanı cüssesini gören hayvanlar işerini bırakarak hızla kaçarlar (Kaya 2013: 232).

Doğu Türkistan'dan derlenen *Oduncu ile Aslan* masasında; ormanda odun kesen oduncu ile aslan mücadeleye girerler. Oduncu hile yaparak aslanı yener ve bir ağaca bağlar. Bu sırada sesleri duyan kaplan olay yerine gelir. Oduncu, kaplanın geldiğini görünce onun güçlü olduğunu bildiği için hemen kaçar (Alptekin 2010: 232).

Doğu Türkistan'dan derlenen *At ile Kaplan* masasında; at, kaplanı görünce ondan korkar ve ona kim olduğunu sorar. Kaplan da kendini hayvanların padişahı olarak tanıtır. Bu durumda at

da onun güçlü olduğunu düşünüp ondan çekinir (Bakırcı 2004: 719).

Doğu Türkistan'dan derlenen *Felaket Getiren Uğursuz Tikli* masalında; bir gün tavuklar bir araya gelerek ayının yanına giderler. Tavuklar "Ayı pehlivan, demiş tavuklar, uğursuz tilki bize gün göstermez oldu. Hiçbirimizden çekinmeden, biz tavukları yok etti." (Gökbulut 2010: 657). diyerek ayıya, tilkiyi şikayet ederler. Masalda tavuklar, ayının gücünden faydalanmaya çalışmaktadırlar.

Özbekistan'dan derlenen *Karınca* masalında; doğadaki varlıkların ve hayvanların gücünü göstermesi üzerine kurulmuş bir masaldır. Masalda güneş buzdan, bulut güneşten, yağmur buluttan, yer yağmurdan, otlar yerden, inekler ottan, kurtlar inekten, avcılar kurttan, fare avcılardan ve karıncanın da çeşitli vesilelerle fareden güçlü olduğunu anlatmaktadır (Alptekin 2010: 286-288).

Yakut (Saha) Türklerinden derlenen *Sincabın Evliliği* masalında; zenginliğiyle nam salan ağaçkakanın güzelliğiyle meşhur bir kızı vardır. Bu kız, otuz yaşına gelmesine rağmen kimse ile evlenmez ve gelen taliplileri kovar. Çünkü ağaçkakanın kızı zengin bir talipli beklemektedir. (Solak Sağlam 2012: 362). Masalda, kız gelen taliplilerin kendisine ileride bakamayacağını düşündüğü için geri çevirmektedir. Bu durumda ekonomik durum bir güç unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'den derlenen *Kuzu ile Kurt* masalında; kuzu, kurttan kaçarken bir insanoğluna rastlar. Ondan kendisine biraz saman vermesini ister. Samanı alınca samandan bir kulübe yapar. Aradan bir süre geçtikten sonra tekrardan kurt, kuzu ile karşılaşır. Ondan kulübeden dışarı çıkmasını ister. Kuzu çıkmak istemez. "Üflerim, püflerim. Kulübeyi yıkarım." (Alptekin 2010: 162) der. Bir üflemeyle kulübeyi yıkar ve çaresiz kalan kuzu kurdun gücünü görerek çaresiz kalır.

Türkiye'den derlenen *Çiftçi ile Ayı* masalında; bir gün ayı çiftçinin başına musallat olur. "Mutlaka kızını bana vereceksin, başka bir şey istemem. " (Alptekin 2010: 218) diye tutturur. Ayının fiziki gücünden korkan çiftçi "hayır" demeye cesaret edemeyip kızını ayıya verir.

Güç değeri çevresinde birlik ve bütünlük gibi kaynaştırıcılık değerleri de yer almaktadır. Güç ve otoritenin olduğu yerde ikililik ve kargaşa ortadan kalkmaktadır. Güç değeri iyi kullanıldığı sürece mutluluğu da beraberinde getirmektedir. Aslında bu değerlerin temelinde insanlara zorla bir şeyi yaptırmak yerine toplumdaki aksayan yönleri düzeltmek söz konusudur.

Güvenlik

Toplum yaşamında kanuni düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet (Türkçe Sözlük 1998: 915) anlamına gelen güvenlik değerinde toplumun huzur içerisinde yaşaması öncelikli hedeftir. Güvenlik değeri; ulusal güvenlik, bağlılık duygusu, iyiliğe karşılık vermek, toplumsal düzen, aile güvenliği, sağlıklı olmak ve temiz olmak alt değerlerini içerisine alır. Güvenlik değerinde, yapılan iyiliğe iyilikle karşılık vermek ve temizlik alt değerlerine masallarda yer verilmiştir.

Kırgızistan'dan derlenen *Ayı ile Yaşlı Adam* masalında; ayı ile yaşlı bir adam bir gün dost olurlar. Ayı sürekli yaşlı adamın canını tehlikelere karşı korur. Bunun üzerine kendisinin güvende olduğunu hisseden yaşlı adam, ayıya evinde yer verir (Yılmaz 1994: 134). Masalda iyiliğe iyilikle karşılık verildiği görülmektedir.

Kırgızistan'dan derlenen *Kurt, Kedi ve Fare* masalında; kurt kedi ve fare insanoğlunun yanına giderek onunla çalışabileceklerini söylerler. İnsanoğlu bunu teklifi kabul eder. Ancak

ilerleyen günlerde kurt çiftlikteki diğer hayvanlara saldırır ve onları yemeye başlar. Fare de görevli olduğu yerdeki tahılları dişlemeye başlar. Diğer hayvanlar, kurt ve farenin yaptıklarını insanoğluna anlatınca insanoğlu bu iki hayvanı çiftlikten kovar. Kedi ise çiftlikte yaşamaya devam eder (Yılmaz 1994: 137). Masalda toplumsal düzeni bozan iki hayvan diğerleri tarafından dışlanmıştır.

Irak (Kerkük) Türkmenlerinden derlenen *Devzan Hanım ve Fare* masalında; fare ile evlenmek için söz kıyan Devzan Hanım bir süre geçtikten sonra fareden ilk olarak yapmış olduğu çöp karıştırma işinden vazgeçmesini ister. Fare yaptığı bu eylemle çevresini kirletmekte ve çevresine zarar vermektedir. Bu durumdan herkes şikayetçidir. Evliliklerinin ilk gününde de Devzan Hanım fareden üzerindeki kirli elbiseleri vermesini ve yıkamak istediğini söyler (Alptekin 2010: 243). Fare de çaresiz şekilde kabul eder. Masalda toplumu tehdit eden kirlilik unsuruna karşı önlemler alındığını görmekteyiz.

Türkiye'den derlenen *Yılanla Tilki* masalında; boğazına yılan dolanan insanoğlu tilkiden yardım ister. Bunun üzerine tilki kurnazlığını kullanarak "Sen kutuyu açtığında yılan kutuda nasıl duruyordu öyle bir dursun." der. Yılan kutuya girince tilki kutuyu kapatır ve yılan orada ölür. Tilki ailesinin güvenliğini sağlamak için insanoğlundan yaptığı iyiliğine karşılık iyilik ister (Alptekin 2010: 83) ve masal devam eder. Kırım Tatarlarından derlenen *İyiliğe Karşı Kötülük Yapma* (Tınçerov, Bolum ve Djamanaklı'dan aktaran Şamlıoğlu 2013: 189) masalında aynı olay örgüsüne sahip olup Taşeli Platosu'ndaki yılanın yerini ejder almıştır.

Türkiye'den derlenen *İhtiyar Karı ile Fare* masalında; uzun zamandır temizlik yapmayan yaşlı kadın yaşadığı yeri temizleyip süpürür. Bu esnada yeri temizlerken yerde para bulur ve mutlu olur (Alptekin 2010: 239). Burada temizlik hastalıklara ve kirliliğe karşı alınan bir güvenlik önlemidir.

Masalarda, hayvanların güvenli bir ortamda yaşamak amacıyla toplumsal düzene uydukları ve bu düzeni bozanların cezalandırıldıkları görülmektedir. Toplumsal hayatta da işleyişin bu şekilde olduğu düşünülürse hayvanlar aleminin okuyuculara gerçek dünyanın kapılarını açtığı söylenebilir.

Evrensellik

Okullarda öğrencilere değerler eğitiminin verilme nedenlerinden birisi bireylerin "Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları[dır]" (MEB 2006: 4). Masallar evrensel bir yapıya sahip oldukları için evrensel temalara değinmektedir.

Schwartz Değerler Listesi'nde *Evrensellik* değeri kendi içerisinde açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, barış içinde bir dünya istemek, iç huzuru ve çevreyi korumak alt değerlerini ele alır. Hayvan masallarında evrensellik değerinin alt boyutları olan en çok eşitlik ve işbirliğinin kullanıldığı görülmektedir. Özellikle eşitlik ilkesinde paylaşımında bulunma, eşyalarını, yiyeceklerini arkadaşıyla paylaşma gibi durumlara masalarda çokça şahit olunmaktadır. İş birliği alt değeriyle de hayvanların da birbirleriyle ortaklaşa yaptıkları işler olduğu anlaşılır.

Suriye Türkmenlerinden derlenen *Karıyla Tilki* masalında; tilki, yaşlı kadına yardım etme bahanesiyle bir kutu yağını ve balını yer. Yaşlı kadın bunu fark edince tilkinin kuyruğunu koparır. Tilki kuyruğunu geri istediği vakit, yaşlı kadın da bal ve yağlarını ister. Bunun üzerine tilki bal için arının yanına gider. "Arılara gelyor diyor: acı bene bal verin. Bele olmaz diyorlar. Bahar gelsin, çiçekler açsın, biz çiçeklerden yiyecek, sene balı verrik. Gelyor çiçeklere açın diyor.

Çiçekler: bele olmaz diyor. Kuya de daşsın, bizde çiçek açak , arı gelsin yesin sene balı versin" (Youssef 2014: 148). Sonra hepsi ortak bir davranış sergileyip kızlar kuyunun üzerinde sekiyor, kuyu taşıyor. Çiçekler açıyor, arılar çiçeğe konup bal yapıyor ve tilkinin istediği bal meydan geliyor. Masalda tilkiye yardım etmek için bitki ve hayvanların ortak hareket etmesi güzelliklerle dolu bir dünya için el ele verildiğinin sembolüdür.

Uygur Türklerinden derlenen *Tilkinin Aşıkara Oluşu* masalında; eski zamanlarda oldukça güzel otlarla dolu, suların çağıldadığı bir yerde dağ keçileri, yaban koyunları, tavşanlar, sincaplar, bildircinler, sülünler kısacası her çeşit hayvan gayet dostça yaşamaktadır (Ardoğan 2009: 234). Masalda hayvanların kardeşçe, bir arada yaşamaları eşitlik, barış içinde bir dünya, iç huzuru ve beraberinde mutlu bir çevre ortamını da yansıtmaktadır.

Uygur Türklerinden derlenen *Kurt ile Tilki* masalında; uzun zamandan beri Kurt ile Tilki arkadaştır. Ama zamanla kurt tilkiye hükmetmeye başlar. Tilki, bu duruma tahammül edemeyip kurda bazı sözlerle nasihat verir. Tilkinin ukalaca tavrına sınırlanan kurt, tilkiye vurunca tilki hatasının farkına varıp kurttan özür dileyerek yine arkadaş olurlar (Ardoğan 2009: 252). Masalda tilkinin kurda açık sözlülükle hatasını söylemesi, devamında da hatasının farkına varıp özür dilemesi barış dolu bir dünya için evrenselliğin önemini ortaya koyması açısından önemlidir.

Türkmenistan'dan derlenen *E Çakaldır da* masalında; avlanmaya çıkan baba kaplan bir çakalın yuvasında yavru bir çakal bularak evine götürür. Evde yavru çakalı, eşi evlat çocukları da kardeş edinir. "Kaplanın yavruları bu çakal yavrusuna ısınıp, onunla dost olup, oyun oynayarak gerçekten de kendilerinden biri saymışlar." (Gökçimen 2000: 83). Kaplan ailesinin gösterdiği yavru çakalı sahiplenip aile bireyi olarak kabul etmeleri hayvanlar alemi içerisinde de barış içinde güzelliklerle dolu bir dünya olduğunu göstermektedir.

Azerbaycan'dan derlenen *Dost Dosta Dost Gerek* masalında; tilki ile aslan arkadaş olur ve ne olursa olsun her zaman birlikte yiyeceklerine ve birbirlerine yardım edeceklerine söz verirler (Alptekin 2010: 134). Ardından da aslan avlayıp getirdiği şeyleri tilkiyle birlikte eşit şekilde paylaşarak eşitlik değerini yerine getirir.

Kırım Tatarlarından derlenen *Bir Yaşlı Adamın Dört Oğlu* masalında; bir adam yolda giderken aslan, karınca ve kartalın bir leşin başında kavga ettiklerini görür. Onların yanına yaklaşarak neden kavga ettiklerini öğrenir. Leşin başını karıncaya, içini kartala ve temiz yerini aslana paylaşır (Djeyamanaklı ve Simferopol 2008: 72-80'den aktaran: Şamlıoğlu 2013: 203). Yaşlı adam, hayvanlara da kavga etmemeleri konusunda nasihat eder.

Özbekistan'dan derlenen *Hilekar Bildircin* masalında; yavruları yeni dünyaya gelen kargaya bir tilki musallat olur ve her gün onu tehdit ederek bir yavrusunu yer. Beş yavrunun dördünü dört günde yedikten sonra karga feryat etmeye başlar. Karganın feryadını duyan bildircin uçarak karganın yanına gelir. Karga başından geçenleri anlatır. Bunun üzerine kargaya, tilkinin gelip kendisini tehdit ettiği zaman korkmamasını ve yavrusunu vermemesi konusunda fikir vererek ona yardımcı olur (Saçkesen 2010: 684-685). Bildircin kargaya yardım ederek güzelliklerle dolu bir dünya inşa etmeye çalışmaktadır.

Türkiye'den derlenen *Tilki ve Kirpi* masalında; bir gün tilki ve kirpi arkadaş olur. Beraber elma ağacından elma yemeye giderler. Kirpi elma ağacının üzerine çıkıp elmaları koparıp tilkiye vermeye başlar (Alptekin 2010: 64). Evrensellik ilkesinin alt boyutu olarak işbirliği içinde olan tilki ve kirpinin eşitlik değerini de yansıttıkları görülmektedir.

Evrensel değerler, bir ulusa, kavme veya millete ait olmayıp dünya üzerindeki bütün milletlere has özelliklerdir. Bu nedenle Türk dünyası hayvan masallarında görülen bu özellikler

diğer dünya milletlerindeki masalarda da görülmesi mümkündür. Bu özellik masalın evrensellik özelliği ile örtüşmektedir.

Başarı

Başarı, girişilen bir işte nihayete ulaşmak, eylemi olumlu şekilde neticelendirmek anlamlarına gelmektedir. Elde edilen başarılar bireyin toplumdaki değerini artırmakta ve diğer kişilerin ona olan güvenini sağlamaktadır.

Schwartz Değerler Listesi'nde *Başarı* değeri kendi içerisinde başarılı olmak, yetkin ve hırslı olmak, sözü geçen biri olmak ve zeki olmak alt değerlerini içine alır. Başarı değerinde diğer masalarda olduğu gibi tilki, zekâsıyla karşımıza çıkmaktadır. Tilkinin kurnazlığı, zor durumlardan akıl yürüterek kurtulması onun zekâsının göstergesidir. Yine insanoğlunun da zekâsını kullanarak zor durumdan kurtulması başarı değerinin alt boyutu olan zekâyı masalarda yansıtmaktadır.

Kazakistan'dan derlenen *Kurnaz Tilki* masasında; denizde mahsur kalan tilkinin kıvrak zekâsı sayesinde denizdeki hayvanları kullanarak karaya ulaşması anlatılır. Masalda, denizin ortasında çaresiz kalan tilki bir köpekbalığı ile karşılaşır. Köpekbalığı tilkiyi yemek ister ancak tilki "Denizdeki tüm hayvanlar bu kadar mı?" der. Daha sonra denizdeki diğer tüm canlılar suyun yüzeyine çıkar. Tilki fırsattan istifade ederek canlıların üzerine basarak karaya kadar ulaşır ve böylece canını da kurtarır (Bakırcı 2004: 523).

Kıbrıs'tan derlenen *Tilkinin Ahmağı* masasında; aç bir tilki bir gün bir kümese girer. Tavukları kovalamaya başlar. Ancak bir süre sonra kümesteki horoz yüksek bir yere çıkar ve ötmeye başlar. Bu durum sürekli hale getirince tilki korkar ve kümeden çıkarak arkasına bakmadan kaçır (Gökbulut 2010: 434). Horoz yaptığı eylemle amacına ulaşarak tavukları korumayı başarıyı aynı zamanda hedefinde başarılı olur.

Türkiye'den derlenen *Tilki ile Çakal* masasında; bir gün ormanda tilki ve çakal karşılaşır. Çakal, tilkinin aklından faydalanmak ister (Alptekin 2010: 65). Burada tilkinin zeki bir hayvan olduğu ve çakalın bundan faydalanmak istediği görülebilir.

Türkiye'den derlenen *Kitap Okuyan Ayı* masasında; padişaha karşı suç işleyen adamın suçunun bağışlanması için padişah, ondan bir hayvana kitap okutmasını ister. Bunun üzerine adam kitabın her sayfasına armut koyar ve ayıyı okutmaya çalışır. Adam ayıya kitabı okutmak için kıvrak zekâsını kullanarak şöyle bir yöntem uygular ve kitabın sayfaları arasına armut koyar (Alptekin 2010: 217). Ayrıca yaptığı başarılı eylemle de padişahın beğenisini kazanır.

Başarı değerinin en önemli özelliği başlanılan faaliyetin başarıyla bitirilmesi ve bu faaliyette amaca ulaşma söz konusudur. Bir işin başarıyla neticelendirilmesinde; şans, çalışma, azim, kararlılık ve zekânın payı olduğu masallardaki hayvanlara yüklenen misyonlar üzerinden kolaylıkla anlaşılmaktadır. Bu durum, masal dinleyicilerini ve okuyucularını başlanan işin yarım kalmaması ve tamamlanması noktasında cesaretlendirmektedir.

Geleneksellik

Masallar, evrensel anlatılar olmalarına rağmen içinde yayıldığı toplumun ve coğrafyanın izlerini bünyesine alarak ulusallaşmaya başlar. Bu durumda masalarda geleneksel unsurlar ön plana çıkmaya başlar.

Schwartz Değerler Listesi'nde *Geleneksellik* değeri kendi içerisinde alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak,

mahremiyete ve özel haklara saygılı olmak alt değerlerini içerir. Özellikle misafirperverlik ve dindar olma alt değerlerine masallarda yer verilmesi değerlerin aktarımına yardımcı olur.

Kazakistan'dan derlenen *Üç Ayı* masalında; gücünü kullanarak bütün hayvanları, kendisine saygılı olmaya zorlayan ayının başına gelenler anlatılmaktadır. Masalın sonunda bir bataklığa düşen ayının güç bela canını kurtarması ve diğer hayvanların durumlarını dile getirmesi toplumsal adaletin yerine gelmesi şu şekilde özetlenir: "Gücüne güvenerek güçsüzleri kendine bağlamanın ne kadar yanlış olduğunu herhalde anlamış olmalısın." (Bakırcı 2004: 579-582) diyerek bütün hayvanlar toplumsal adaleti, eşitliği dile getirmişlerdir.

Kazakistan'dan derlenen *Kurnaz Tilki* masalında; tilki, bir gün nehir kenarında balık tutmayı düşünürken iki martı görür. Onlara: "Beni de yanınıza kabul eder misiniz?" (Alptekin 2010: 58; Bakırcı 2004: 523) der. Martılar, iyimser bir durum gösterip alçak gönüllü davranarak aralarına tilkiyi alırlar.

Azerbaycan'dan derlenen *Tilki ile Kurt* masalında; kurt bütün yaz çalışarak yiyeceklerini inine katar. Bu arada tilki boş boş gezer. Kış bastırınca da çaresiz kurdun kapısını çalar. Önce kurt onu içeriye almak istemez ancak daha sonra onun çaresizliğini görünce kapıyı açar. "Fakat tilkinin acıklı yalvarmasına bir müddet sonra dayanamamış ve kapıyı açmış." (Alptekin 2010: 62).

Azerbaycan'dan derlenen *Tilki ile Kurt* masalında; tilki kurda "Komşun çolak tavşan gelmiş, seni misafirperverliğe çağırıyor." (Alptekin 2010: 63) der. Burada geleneksellik değerinin alt boyutu olan geleneklere saygılı olmak değerini görmekteyiz. Çünkü masalda geçen misafirperverlik olgusu Türk kültüründe önemli bir kavramdır.

Türkmenistan'dan derlenen *Kedi, Keçi ve Koyun* masalında; kedi sürekli hırsızlık yapar. Onun yaptığı bu hata diğer hayvanlara da zarar verir. Keçi ve koyun kediyeye: "Ah, ahmak kedi, senin kafan çalışmıyor. Seni öldürseler gerçekten azdır. Niçin bizi ölüme mahkûm ettin? Seni daha fazla dövmek gerekir. Neyse seni ilk kez olduğu için bağışlayalım." derler (Alptekin 2010: 159). Böylece hoşgörülü davranışlarını ön plana çıkarırlar.

Bulgaristan'dan derlenen *Deve ile Karınca* masalında; deve otların arasında kendisinden on kat daha büyük bir samanı sürükleyip giden bir karınca görür. Karıncanın durumuna imrenen deve kendisinin daha büyük ve güçlü olmasına rağmen çok çabuk yorulduğunu ancak karıncanın niçin yorulmadığını sorar. Karınca "Bunu bilmeyecek ne var? Ben hem kendim hem arkadaşlarım için çalışıyorum da ondan." (Bakırcı 2004: 748) der.

Suriye Türkmenlerinden derlenen *Horoz, Tavuk Güvercin* masalında; horoz, tavuk ve güvercin hacca gitmek için yola çıkarlar. Yolda bunlara aç bir tilki denk gelir. Tilki, aç olduğu için onları yemek ister. Bunun için onlarla hacca gitmek istediğini söyler. İlk önce horozu sonra da tavuğu yer ancak sıra güvercine geldiği zaman güvercin "dur tilki kardeş der, bir aye okim ağzına, ondan sona beni" (Youssef 2014: 151-152) der. Bunun üzerine işin dini unsur girince tilki hemen kabul eder. Tilki gözünü yumar ağzın açtığı vakit güvercin uçarak kaçar

Türkiye'den derlenen *Hacca Giden Tilki* masalında üzerine boya tenekesi düşen tilkinin tüyleri rengârenk olur. Bu halini gören tilki kendi kendine kendinin ermiş olduğunu düşünmeye başlar ve yola koyulur. Yolda giderken bir horozla rastlar. Horoz tilkinin nereye gittiğini sorunca o da hacca gideceğini söyler. Böylece ikisi birlikte yola koyulur (Alptekin 2010: 251). Kırım'dan derlenen *Hacı Olmaya Giden Tilki* masalında da hacca gitmek için toplanan tavuk, horoz, kaz, ördek ve hindi yolda bir tilkiyle karşılaşır. Tilki onlara nereye gittiğini sorduğunda "Peygamberimizin sakalı şerifine yüz sürüp gelelim." diyerek hacca gitmekteki amaçların dile getirirler. Tilki de bunun üzerine onlara "Evet, ben de günahlarımdan

temizlenmek için Mekke'ye giderim." der ve onlara katılmak istediğini söyler (Kemalov ve Kotsybinski 1937: 202-207'den aktaran Şamlıoğlu 2013: 184). Bu masalda dindar olma alt değerine yer verilerek önemi vurgulanır.

Türkiye'den derlenen *Ayı ile Tilki* masalında; yaşlandığından ötürü artık yürüyemez hale gelen ayı, tilkinin kendisine küçük bir hediye getirdiğini görmesi üzerine çok sevinir. Tilki: "Küçük de olsa yiyecek alıp geldim. Çam sakızı çoban armağanı." (Alptekin 2010: 45) der.

Türkiye'den derlenen *Tilkinin Şahitliği* masalında; koyun, eşek ve köpek bir yaylaya giderek orayı kendilerine yurt edinirler. Bir gün koyun ve eşek otlarken bir kurt onların yanına gelerek buranın kendisine dedesinden miras kaldığını söyler. Onları yemek ister. Bu durumda koyun ve eşek oranın kendisine ait olduğunu kurttan ispatlaması için bir şahit getirmesini isterler. Kurt, yalancı şahit olarak tilkiyi getirir. Koyun, eşek ve köpek bir plan yaparak kurdu öldürürler. Tek fırsatı kaçmakta bulan tilki kaçarken de : "Bayır da Allah'ın çayır da Allah'ın." (Alptekin 2010: 168) der.

Türkiye'den derlenen *Adamla Tilki* masalında; bir adam ne yaptıysa tavuklarını yiyen tilkiyi yakalayamaz. Birçok çözüm düşündükten sonra kümeste beklemeye karar verir. Düşündüğünü yaparak tilkiyi kümeste sıkıştırmayı başarır. Sonra mutlu olduğu için dışarıya çıkarak "Bugünleri gösteren Allah'a şükürler olsun." (Alptekin 2010: 192) der.

Hayvan masallarında sembolik görevler üstlenen hayvanlar aslında toplumdaki farklı gruplardan bireyleri temsil etmektedirler. Bu yönüyle değerlendirildiğinde hayvan masallarında görülen alçak gönüllük, hayatı kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak vb. değerler insana has özelliklerdir. Hayvan masalları daha çok küçük yaş gurubu çocuklar tarafından okunduğu için evrensel değerlerin aktarımı için uygun eğitim araçları olduğu söylenebilir.

Yardımseverlik

Toplumda bir arada yaşayan bireylerin işlerini kolaylaştıran olguların başında yardımlaşma gelmektedir. Evrensel bir değer olan yardımseverlik, sadece insanlar arasında olmayıp bütün canlılar için geçerli bir durumdur. Yardımseverlik hayatı daha kolay hale getirerek dostane bir yaşam sürülmesine vesile olmaktadır.

Schwartz Değerler Listesi'nde *Yardımseverlik* değeri kendi içerisinde; yardımseverlik, yardımsever olmak, dürüst olma, bağışlayıcı olma, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat ve anlamlı bir hayat alt değerlerini kapsar. Yardımseverlik değerinde hayvanların diğer hayvanlara yardım etmesi, sorumlulukların farkında olmaları masallarda çokça yansıtılmıştır. Hayvan masallarında en çok rastlanan değer yardımseverliktir.

Afganistan Türklerinden derlenen *Ejderha ile Tilki* masalında; ejderha ile tilki dost olurlar. Tilki, ejderhanın nereden geldiğini sorunca ejderha kendisine zulmedenlerin olduğunu söyler. Bunun üzerine tilki ona yardım etmek istediğini dile getirerek harekete geçer (Alptekin 2010: 76). Kendisinden kuvvetçe güçlü olan ejderhaya yardım etmek için teşebbüs eden tilkinin davranışı mazumlara yapılan zulmü önlemeye yönelik bir davranıştır.

Kazakistan'dan derlenen *Kurnaz Tilki* masalında; gözünü kaybeden tilki gözü yerine bir buz parçası koyar. Buzun erimesiyle de gözünden süzülen su damlalarını gören kurt ile ayı ona acırlar ve yanlarına almak isterler. "Tilkiye acıyan kutla ayı, onun karnını doyurmuşlar ve yanlarına almışlar." (Alptekin 2010: 61).

Türkmenistan'dan derlenen *Kedi, Keçi ve Koyun* masalında; kedi sahibinin sütünü yanlışlıkla içince sahibi kediyi döver. Onun bu halini gören keçi ve koyun ne olduğunu sorunca kedi sütü yaladığını ve ev sahibinin damadı için keçi ve koyunu keseceğini söyler. Bunun üzerine keçi ve koyun neden bizi ölüme mahkûm ettin seni daha fazla dövmek gerek ama ilk kez yaptığın için bağışlayalım derler (Alptekin 2010: 159). Masalda keçi ve koyunun kedinin hatasına karşın onu bağışlamaları iyimserlik ve bağışlayıcılığın önemi gösterir.

Azerbaycan'dan derlenen *Armudan'la Tilki* masalında; Armudan kendisine yardım eden tilkiyle olan dostluğuna ihanet eder. Bunun üzerine tilki Armudan'ın yanına gidip ondan hesap sorar. Armudan yaptıklarından pişman olup tilkiden kendisini affetmesini ister. Tilki de onu affeder (Alptekin 2010: 215).

Azerbaycan'dan derlenen *Tilki ile Kurt* masalında; soğuktan donmak üzere olan tilki kurttan yardım ister. Kurtun bir arada kalmalarını tehlikeli olduğunu söylemesine karşın tilkiye yardım etmesi yardımlaşma göstergesidir (Alptekin 2010: 62).

Kıbrıs'tan derlenen *Zümrüt Halka Kuşu* masalında; Zümrüdü Anka yuvasına geldiğinde yuvanın altında genç bir insanoğlu görür. Genci öldürmek için yöneldiğinde yavruları dile gelerek "Anne anne, bizi o kurtardı. Ona bir kötülük yapma!" derler. Bunun üzerine Zümrüdü Anka, gencin yanına gelerek "Dile benden ne dilersen?" diyerek yaptığı iyiliğin karşılığını vermek ister (Sakaoğlu 1983: 103).

Kırgızistan'dan derlenen *Altın Kuş* masalında; babalarının isteği üzerine altın kuşu bulmak için yola çıkan şehzadeler yolda ayrılırlar. Küçük şehzade bir kara taşın onu uyarmasına aldırmaz etmeden yolun sağ tarafına gider. Orada şehzadenin atını bir kurt yer. Korkup kaçan şehzade çok üzülür. Şehzadenin durumuna üzülen kurt da "Korkma, ben senin atını yedim. Şimdi senin dileğini yerine getireceğim." (Doğan 2009: 184) diyerek kahramana yardımcı olarak onu zorlu yolculuğunda yalnız bırakmaz.

Kırım'dan derlenen *Genç Avcı* masalında; genç bir avcı bir gün av sırasında yorgunluktan ötürü uyuyakalır. Uyandığında bir tilki, atının kuyruğundan yapışmış yemeye çalışmaktadır. Silahını eline alır, tilkiyi öldüreceği sırada tilki dile gelerek kendisini öldürmemesini ister. Genç avcı onu affeder. Daha sonra avcı ava gidip geldiğinde tilkinin atın başında bekleyip ona bekçilik yaptığını görünce vurduğu geyiklerden birisini ona hediye eder. (Veliev 1990: 189-196'dan aktaran Şamlıoğlu 2013: 178). Masalda kendini bağışlaması sonucunda tilki avcının atını bekler, sonrasında da avcı ona mükafat olarak vurduğu geyiği verir.

Kırım'dan derlenen *Genç Avcı* masalında; genç avcı ormandaki birçok hayvana iyilik yaptığı için hayvanlar onun yaptığı iyiliklerin altında kalmak istemezler. Bunun üzerine kendi aralarında bir toplantı düzenleyerek kendilerinin sahibi kabul ettikleri genç avcı için "Avcı ağamızın bize yaptığı iyilikler için biz de bu dünyadaki en güzel kızı bulup ona getirelim." diyerek yola çıkarlar (Veliev 1990: 189-196'dan aktaran Şamlıoğlu 2013: 178). Hayvanların burada vefalı bir davranış sergiledikleri görülmektedir.

Türkmenistan'dan derlenen *E Çakaldır da* masalında; baba ve anne kaplan avcılık yaparak hayatlarını sürdürüp yavrularına bakarlar. Bir gün baba kaplan avlanmak için bir çakalın yuvasına girer. Orada yavru bir çakal bulur. Onu eşine getirir ve isterse onu eşi ve yavrularının yiyebileceğini söyler. Anne kaplan yavruya kıyamayıp onu bağışlar ve evlat edinir (Gökçimen 2000: 83).

Türkiye'den derlenen *Ayı ile Tilki* masalında; kayalığın dibinde yuvaları olan iki arkadaş durumun zorluğunu bildikleri için tilki, ayıya onun avlanıp gelmesi teklifinde bulunur. "Ayı kardeş bundan sonra sen ava git, ben de avladığımız yiyecekleri getirip yavrularımıza

yedireyim." (Alptekin 2010: 37) şeklinde teklifte bulunarak yardımseverliğini ortaya koymaya çalışır.

Türkiye'den derlenen *Mastili Bey* masalında; bir gün bütün hayvanlar bir araya gelir ve kendi aralarında herkesin yapabileceği işleri paylaşırlar. Herkes kendisine verilen görevi yapmaya başlar (Alptekin 2010: 184). Bu masalda da hayvanların sorumluluk sahibi oldukları, kendilerine verilen görevi yerine getirdikleri görülmektedir.

Türkiye'den derlenen *Kaplumbağa Yavrusu* masalında; yavrusu kaçırılan kaplumbağa durumu sincaba anlatır. Bunun üzerine sincap ona yardım edeceğini söyler (Alptekin 2010: 137). Burada da hayvanların zor durumlarda birbirlerine yardım ettikleri görülür. Anamur'dan derlenen *Kurnaz Kaplumbağa* masalında; tilki, kaplumbağa ve yengeç arkadaş olup ortaklaşa tarlaya buğday ekerler (Alptekin 2010: 91). Bu masalda imece usulünün önemine değinmek için hayvanlar sembol olarak kullanılmıştır. Masalın mesajı, ortaklaşa hareket etmenin önemidir.

Türkiye'den derlenen *Ayı ile Tilki* masalında; günlerden bir gün ayı ve tilki yavrularına yiyecek bulamazlar. Bunun üzerine tilki "Ayı kardeş sen ava git, ben de avladığımız yiyecekleri yavrularımıza yedireyim." der (Alptekin 2010: 35). Burada iş birliği içinde olma, sorumluluk sahibi olma değerleri görülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen masalların çoğunda yardımseverlik değerinin sıklıkla işlendiği görülmüştür. Bu durum Türk kültüründe yardımlaşmanın önemini göstermekle birlikte yardımseverlik olgusunun karşılıklı saygı sevgiyi de artırdığı görülmektedir. Masallarda hayvanlar yardımlaşma örneği göstererek karşısındaki kişinin işlerini kolaylaştırarak toplumsal işleyişi de düzene sokmaktadır.

Öz yönelim

Kendini anlama, kendi düşüncesine yön verebilme anlamlarına gelen öz yönelimde özgür olma ve kendi istediği gibi hareket etme söz konusudur. Öz yönelimde her ne kadar özgür ve hür düşünüp buna göre hareket etmek anlamları olsa da başkalarının haklarını çiğnemek anlamı söz konusu değildir.

Schwartz Değerler Listesi'nde *Özyönelim* değeri; yaratıcı ve özgür olmak, kendi hedeflerini seçebilmek, kendine saygılı olmak alt başlıklarını içerir.

Türkmenistan'dan derlenen *Kör Asasını Bir Kez Çaldırır* masalında; yolu kargaların çok olduğu bir yere düşen tilki yaratıcı düşüncesini kullanarak yolun içerisinde ölü numarası yaparak kargaları tutup yemeye çalışır (Alptekin 2010: 55). Tilki bu metotla tuttuğu bir kargayı tam yiyeceği sırada karga da kıvrak zekâsını kullanarak onu konuşturur. Tilkiye adını telaffuz etmesini söyler. Karganın adı Zakıca'dır. Tilki onun adını telaffuz etmeye çalışırken karga tilkinin ağzından kurtularak kaçır (Alptekin 2010: 56).

Doğu Türkistan'dan derlenen *Böcek Hatun* masalında; böcek hatun bir gün evlenmeye karar verir ve yola çıkar. Yolda ilk önce bir atlı adamla karşılaşır. Atlı adam nereye gittiğini sorar. Böcek Hatun, koca aradığını söyler. Atlı adam kendisiyle evlenmesini ister. Atlı adama kendisini nasıl döveceğini sorar, adam, kamçıyla der. Daha sonra köpeğe sorar o da ısırırım der. Fareye sorar, o da kuyruğumla deyince Böcek Hatun kendi isteğiyle fareyle evlenmeye karar verir (Gökbulut 2010: 660). Masalda, Böcek Hatun kendi isteğiyle evleneceği adaya karar vermektedir.

Uygur Türklerinden derlenen *Maymunlar ve Ayılar* masalında; bir ayının yolu bir gün maymunlar ülkesine düşer. Ayı, maymunları rahatlık ve mutluluk içinde görünce sinirlenir ve

diğer ayıları da çağırarak onları zorla yurtlarından kovarlar. Yurtlarından zorla atılan maymunlar güç kullanarak ülkelerini alamayacaklarını bildikleri için bağımsızlıklarını geri kazanmak için yaratıcı fikirler üretmeye başlarlar (Ardoğan 2009: 271-272) ve bunda başarılı olurlar.

Kazakistan'dan derlenen *Zayıt ve Kedi* masalında; bir değirmenci yanında çalışan üç kişiye kendisi için en iyi atı bulup getiren kişiye mükafat vereceğini söyler. Üç çalışan yola çıkar, bunların içerisinde Zayıt isimli kişi en beceriksiz ve durumu şaşkıncadır. Zayıt yolda bir kedi görür. Kedi ona kendine bazı konularda yardım etmesi sonucunda ona en güzel atlardan vereceğini söyler. Zayıt, birçok zorlu işi yapabileceğini gözünü kırpmadan kabul eder. (Zhamakina 1999: 430-431). Zayıt, masalda diğer iki arkadaşıyla yola çıkmışken karşılaştığı kedinin kendisine bazı teklifler sunması üzerine arkadaşlarından ayrılabilmiştir. Zayıt'ın burada yaptığı davranışta kendi amaçlarını seçme konusunda özgür bir düşünce sergilediği görülmektedir.

Kazakistan'dan derlenen *Üç Ayı* masalında; güçlü olan ayı bir tilkiyi bir köşede sıkıştırır. Diğer hayvanlar tilkinin bir suçu olmadığını söylerler. Bu durumda ayı: "Tilki bana her zaman saygı gösterirse bırakırım." der. Tilki de "Ayı Ağabey! Beni bırak, sana karşı her zaman saygılı olayım." der (Bakırcı 2004: 579-582).

Kırgızistan'dan derlenen *Kurt, Kedi Ve Fare* masalında; bütün hayvanların artık insanoğlu ile dost olduğunu duyan kurt, kedi ve fare de insanoğluyla dost olup yanında yaşamaya karar veriler. İnsanoğlu ile tanışıp durumlarını söylediklerinde insanoğlu "Bana hizmet ederseniz, kabul, ben sizleri hiçbir zaman hoşnutsuz bırakmam, ondan başka kim görevini yerine getirirse ona iyilikte bulunurum." der (Yılmaz 1994: 137). Masalda kurt, kedi ve fare diğer hayvanların durumunu görerek kendi gelecekleri konusunda kendi düşünceleri doğrultusunda karar vermişlerdir.

Türkiye'den derlenen *Ayı ile Tilki* masalında; tilkinin yaratıcı bir düşünce yapısına sahip olması sayesinde her seferinde ayıyı kandırabildiği görülür. "Ayı arkadaş, kardeşimin çocuğu olmuş. Tilki ağabeyim gelsin de adını versin diyorlarmış." (Alptekin 2010: 39) diyerek ayının yanından uzaklaşır ve daha önceden sakladıkları balın bir kısmını yer. Bu durum böylece devam eder.

Yaratıcı, özgür olmak, kendi hedeflerini seçebilmek ve kendine saygılı olmak alt başlıklarını içeren öz yönelim değerinde çağdaş birey olmanın gereksinimleri ve önemi ön plana çıkartılmaktadır. Masalarda sembol olarak karşımıza çıkan hayvanların davranışlarıyla bu durumun önemi okuyuculara aşılana çalışılmıştır. Hayvanlar, toplumsal hayatın gereklerinden biri olarak çevresindekilerin haklarını çiğnmeden hedeflerini seçmiş ve bu doğrultuda karar vermiştir.

Uyarılma

Uyarılma, organizmanın dış faktörler sayesinde bünyesinde var olan eksiklikleri hissetmesidir. Organizmaların varlıklarını sürdürebilmeleri için uyarılma önemli bir etkidir. Dış etkenler tarafından harekete geçirilen organizma, bu eksikliğini hedefe ulaşma, doyum ve rahatlama şeklinde tamamlar.

*Schwartz Değerler Listesi'*nde *Uyarılma*; cesur olmak, değişken ve heyecanlı bir hayat yaşamak alt başlıklarından oluşur.

Azerbaycan'dan derlenen *Şengülüm, Şüngülüm ve Mengülüm* masalında; keçinin üç yavrusu olur. Bunlara Şengülüm, Şüngülüm ve Mengülüm isimlerini verir. Keçi ormana gittiği zaman

gelen yabancılara kapıyı açmaması için yavrularını tembihlerler. Ama kurt bir yolunu bularak Mengülüm'ü yer. Bu durumda anne keçi bütün cesaretini toplayarak bir demirciden rica ederek boynuzlarına keskin uçlar yaptırır ve giderek kurdu öldürüp yavrusunu kurtarır (Alptekin 2010: 172-177).

Kıbrıs'tan derlenen *Kara Böcü* masalında; yolda temizlik yapan Kara Böcü, çeyrek para bulur. Bu parayla ilk önce fındık, fıstık almak ister. Ancak bunların geçici şeyler olduğunu anlar ve parayla üstüne başına kıyafet alıp sonra koca bulmayı düşünür. Görüntüsünden ötürü çevresindekiler bu duruma ihtimal vermez Ancak Kara Böcü bu işi gözüne kestirir ve koca bulmak için çeşitli maceralara atılır (Sakaoğlu 1983: 8). Kara Böcü'nün evlenmesine kimsenin ihtimal vermemesine karşın evlenmek için yola koyulması onun cesaretini göstermesi açısından önemlidir.

Kırgızistan'dan derlenen *Altın Kuş* masalında; altın kuşu bulmak için yolculuğa çıkan üç şehzadeden en küçüğü bir yol ayrımında kara bir taşta rastlar. Taşta "Sol tarafa gidenin kendisi ölür, sağ tarafa gidenin tayı ölür." yazısı belirir. Bu sırada şehzadenin tayı dile gelir ve "Ölürsem ölürüm sağ tarafa gidelim." der (Doğan 2009: 184). Tayın bu sözüyle cesaretlenen şehzade sağ tarafa gitmeye karar verir.

Özbekistan'dan derlenen *Sığırcık* masalında; bir adamın eşi ölür. Adamın erkek çocuğu öksüz kalır. Bunun üzerine babası bir hanımla evlenir. Bu hanımın da bir kızı vardır ve çocuklar kendi aralarında çok iyi geçinmektedir. Anne bu durumu kıskanır. Kadının dayısı ona fikir vererek çocuğu öldürmesini söyler. Bunun üzerine kadın çocuğu öldürür ve ölüsünü bir kuyuya atar. Ancak çocuğun ruhu bir sığırcık olup uçar. Sığırcık çeşitli vesilelerle üvey annesine onu öldürme fikrini veren adamı bulur ve adamın midesine girer. Adam midesinde bir şeyler olduğunu söyleyerek çevresindekilerden yardım bekler. Çevresindekiler ellerine kılıç alarak beklerler. Sığırcık adamın ağzından uçmasıyla çevresindekilerden birisi kılıcı adamın kafasına vurur ve adam ölür (İmamov 2000: 30-33'ten aktaran Baydemir 2004: 813-816). Böylece sığırcık, küçük cüssesine rağmen gözünü kırpmadan cesareti sayesinde kendisinin ölümüne neden olan adamdan intikamını almış olur.

Türkmenistan'dan derlenen *Yılan ve Kırlangıç* masalında; tufan olduğu sırada Hz. Nuh her hayvandan birer çift olacak şekilde gemiye alır. Yolculuk esnasında fare geminin bir yerinde delik açar ve gemiye su girmeye başlar. Bu sırada çaresiz kalan Hz. Nuh kimin yardım edeceğini sorunca yılan hiç düşünmeden deliği kapatabileceğini söyleyerek öne çıkar (Gökçimen 2000: 87). Yılan, diğer hayvanların korku dolu bakışları arasında cesaretini ön plana çıkararak gemideki deliği kapatarak onları ölümünden kurtarır.

Türkiye'den derlenen *Ayı ve Tilki* masalında; zamanın birinde ayı ve tilki arkadaş olur. Beraber yolda giderken tilki birden ayının sırtına binerek orada sigara içmek ister. Tilki: "Dur arkadaş, yoruldu bir sigara içeyim." (Alptekin 2010: 48) der. Tilkinin kendisinden kat kat büyük ve güçlü olan ayının üzerine korkmadan binebilmesi onun cesaretini göstermektedir.

Türkiye'den derlenen *Çiftçi ve Tilki* masalında; çiftçi sürekli yemeğini çalan tilkiye bir oyun düşünür ve elindeki gaz yağıyla onu yakmaya çalışır. Kendini güç bela nehre atan tilki kurtulur. Onun durumunu gören karga boyuna bakmadan arkadaşı tilkinin intikamını almak için yola çıkar. Çiftçi attığı taşla karganın ayağını kırar. Son olarak da sinek, arkadaşları olan karga ve tilkinin intikamını almak için yola koyulur ancak o da ölür. (Alptekin 2010: 196-197).

İncelenen masal örneklerinde görüldüğü gibi hayvanların küçücük cüsselerine rağmen insanoğluna kafa tutmaları onların cesaretini ve bir durum karşısında uyarılmalarını göstermesi açısından önemlidir. Toplumsal hayatta da cesaret sayesinde güçlüklerden kurtulmak

mümkündür.

Uyma

Çevreye uyma, toplum düzenine alışmak ayak uydurmak anlamlarına gelen "uyma"da kurallara riayet etme anlamı söz konusudur. *Schwartz Değerler Listesi*'nde *Uyma*; ana-baba ve yaşlılara değer vermek, kibar olmak, kendini denetleyebilmek ve itaatkâr olmak alt başlıklarına ayrılmaktadır.

Suriye Türkmenlerinden derlenen *Kargayla Tilki* masalında; karga, tilkiyi akşam yemeğine davet eder. Ertesi gün de nezaket göstererek tilki kargayı yemeğe davet eder. Tilki: "Karga kardaş ben de seni davet edcim " (Youssef 2014: 120) der. Benzer olay örgüsü Özbekistan'dan derlenen *Leylek, Tilki ve Kurt* masalında söz konusudur (Saçkesen 2010: 676). Karganın nazik daveti karşısında tilki de ona karşı aynı nezaketi göstermiştir.

Kırgızistan'dan derlenen *Ayı ile Yaşlı Adam* masalına; kendisini koruduğu için ayı ile dost olan yaşlı adam bahar mevsimi geldiği zaman ayıyla birlikte toprağı kazıp patates ekip ve hasılat yaparlar. Ertesi yıl yine bahar geldiğinde toprağı işleyerek buğday ekip ve yine sezon sonunda birlikte hasılat yaparlar. Ancak bu süreçte yaşlı adam her seferinde ayıyı kandırmaktadır (Yılmaz 1994: 134). Ayı, bu durumu görünce üzülür karşı tarafındaki kişiye zarar verecek davranışlarda bulunmadan oradan ayrılp uzaklara gider.

Türkiye'den derlenen *Bozkurt* masalında; yaşlı bir kurdun evine misafir olan genç kurt, onun durumunu görünce üzülür. Yaşlı kurt, açlıktan zayıflamış durumdadır. Misafir kurt: "Arkadaş bu iş böyle yürümez, burada beklemekle yemek bulunmaz. Gel, ben senin karnını doyurayım." (Alptekin 2010: 109) der.

Türkiye'den derlenen *Hacca Giden Tilki* masalında; tilki hacca giderken yolda yanına birçok hayvan takılır. Tilki, kafilesine kattığı hayvanlardan bir şartta bulunur ve bu şartı yerine getirmeyenleri cezalandıracağını söyler. "Yolda giderken ötmek, ses çıkartmak yok. Biz, Hicaz'a gidiyoruz..." (Alptekin 2010: 252-253) der ve diğer hayvanlar tilkinin bu şartını yerine getireceklerine söz verirler.

Uyma, başlığı altında görüldüğü üzere masal kahramanlarının yaşadıkları topluma uyum sağlayabilmek için kurallara riayet ettikleri görülmektedir. Bu durum onların daha huzurlu bir ortamda yaşamalarını sağlamakla beraber toplu yaşamın gereği olarak adaleti de sağlamaktadır.

Hazcılık

Bir şeyden duygusal veya manevi sevinç duyma (Türkçe Sözlük 1998: 970-971) anlamına gelen haz, devam ettirilmesi durumunda ılımlı ve doygunluk veren bir coşkuya sahiptir. Psikolojik bir durum olan hazcılık da öznenin eylemi sürekli hale getirmesi söz konusudur. Hazcılık, bireysel memnuniyeti beraberinde getirirken uyma değerine ters düşmektedir.

Kazakistan'dan derlenen *Tilkinin Kandırılması* masalında; kurt, kaplan ve tilki arkadaş olurlar. Üçü, yolda birlikte giderken bir teneke yağ bulurlar. Beraber yağ tenekesini bir yere gömerler. Tilki, yağ yemeyi çok sevdiği için kendini tutamaz ve yanındaki arkadaşlarına ilk gün ağabeyinin eşinin doğum yaptığı yalanını söyleyerek oradan uzaklaşıp yağı yemeye gider. Ertesi gün ortanca kardeşinin eşinin doğum yaptığını, doğan çocuğa isim vermeye gideceğini, üçüncü gün de küçük kardeşinin eşinin doğum yaptığı yalanını söyleyerek bir teneke yağın hepsini yiyip bitirir (Kaya 2013: 242). Tilki diğer arkadaşlarıyla birlikte yağ tenekesini

bulmasına rağmen iradesine kelepçe vuramamakta giderek yağı yemektedir ki bu eylemden zevk almaktadır.

Benzer bir olay örgüsü Tataristan'dan derlenen *Ayı ile Tilki* masalında vardır. Ayı ile tilki yolda bir teneke yağ bir teneke de bal bulurlar. Bunlar yağ ile balı yaşlandıklarında yemeye karar vererek bir yere saklarlar. Ancak tilki, ayının haberi yokken yavaş yavaş yağ ve baldan yemeye başlar ki artık yaptığı eylemden zevk almaya başlamıştır (Alptekin 2010: 42-47). Her gün giderek küçük küçük parçalar halinde bal ve yağdan yiyerek kendini mutlu etmekte bu arada eve geç geldiğinde de ayıya değişik yalanlar söyleyerek onu da kandırmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen masalarda görüldüğü üzere tilki, kendi çıkarları doğrultusunda arkadaşlarını düşünmeden hareket ederek haz aldığı işi yapma yoluna gitmiştir. Tilkinin kendine ait zevklerinin olması olası bir durumken toplumda başka insanların çıkarlarını düşünmeden hareket etmek bencillik olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiye karşı toplumun bakış açısını değiştirmekle birlikte saygınlığının da azalmasına neden olabilmektedir.

SONUÇ

*Schwart Değerler Ölçeği'*ne göre incelenen masalarda *güç, güvenlik, evrensellik, başarı, geleneksellik, yardımseverlik, uyma, uyarılma, özyönelim ve hazcılık*, değerine yer verilmediği tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde bireyselliğin ön plana çıktığı *hazcılık* değerinin diğerlerine göre az olduğu bunun yanında *yardımseverlik* değerinin yoğun bir şekilde işlendiği saptanmıştır. Bu değer sıkça kullanılması masal anlatıcılarının dünya görüşü hakkında bilgi vermesinin yanı sıra Türk coğrafyasında derlenen masalarda bu değer üst boyutta olması Türk kültüründe yardımlaşmanın önemli bir unsur olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Kültürün ve kültürü oluşturan değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında en önemli paylardan birinin de halk anlatılarına ait olduğu bilinmektedir. Halk anlatıları (mit, destan, efsane, masal, halk hikâyesi vb) halkın ortak düşünce dünyasında oluştuğu için içerisinde inançlar, gelenek-görenekler, geçiş dönemleri, halk hekimliği gibi unsurlar bulunmaktadır. Halk anlatılarındaki bu unsurlar geçmişle gelecek nesil arasında köprü kurmaktadır. Bu ürünlerden biri olan masallar, evrensel bir yapıya sahip olmalarına rağmen yayıldıkları coğrafya ve kültürdeki bazı motifleri bünyelerine almaktadırlar. Bu yönüyle değerlendirildiğinde masalların içerisinde kültüre ait milli motiflerin de olması normaldir.

Çocuklar, dinledikleri veya okudukları masallardaki şahıs ve olay örgüsünü betimleyerek bir dünya oluştururlar. Özellikle erken çocukluk döneminde bu şahıslar hayvanlar, mekân ise hayvanlar âlemidir. Bunun yanında olay örgüsünü de masallardaki değerler oluşturmaktadır. Masalı dinleyen veya okuyan çocuk bu unsurları bir araya getirildiğinde kendi hayal dünyasında masalı tekrar oluşturmaktadır. Bu yönüyle masalarda aktarılan değerler çok önem arz etmektedir.

Asıl halk masallarıyla hayvan masalları kıyaslandığında asıl halk masallarında belirgin bir değer ön plana çıkartılırken; hayvan masallarında daha çok tam bir olay örgüsü oluşturulmadığından değer aktarımı yönünden zayıf oldukları söylenebilir. Ancak hayvan masallarındaki hayvanların ve yaşadıkları coğrafyanın birer sembol olduğu düşünüldüğü takdirde anlatıcı tarafından değerlerin yerleştirilmesinin mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Çeşitli değerlerle masallar aracılığıyla tanışan, bu değerlerin niçin önemli olduğunun farkına varan çocuk; adil olmak, yardımsever olmak, eşitlik, barış içinde yaşamak, zeki olmak, iş birliği yapmanın önemini anlayarak yaşadığı topluma karşı sorumluluklarının bilincine

varacaktır. Bu bağlamda hayvan masalları çocukların ilgi alanına girmesi hasebiyle değerlerin aktarımı ve kazandırılması bakımından oldukça önemlidir. Çünkü okul öncesi ve ilkökul öğrencileri masal kahramanlarını kendilerine model alma eğilimi göstermektedir. Bu bakımdan da çocuklara okunan kitaplarda yer alan hayvan masallarının şiddet içermeyen ve onların yaş seviyesine uygun olmasına dikkat edilmelidir.

Değerler, bireylere ilk olarak ailede kazandırılmaktadır. Bunun devamı olarak ise okul çağındaki çocuklara okul ortamında veya kitaplar sayesinde değerler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Böylece hoşgörülü, birbirini seven, aile birliğine önem veren bireylerden oluşan bir toplum oluşmaktadır. Bu nedenle de değer eğitiminde edebi ürünlerden yararlanmak büyük önem taşımaktadır. (Özdemir- Göçen. 2014: 217). Bu bağlamda hayvan masallarındaki değerleri fark ettirmek ve öğrencilere kazandırmak büyük bir önem taşımaktadır. Bu sayede milli değerlerin bilincinde olan, kendi benliğini unutmayan bireylerin yetişmesi mümkün olacaktır.

Çalışmamızdan yola çıkarak bundan sonra yapılacak çalışmalarda hayvan masallarının eğitim ortamlarına taşınması, çocukların hayal gücünü geliştirecek materyal ve değerler içerip dil becerilerini geliştirecek çalışmalara yer verilmesi önerilebilir

SUMMARY

Tale, which is a genre that children are introduced as soon soon as they are born, enriches one's horizon and imaginary world and helps people become creative. One can crack the doors of different worlds open and start to learn and discover new things with tales. Tales starting with Once upon a time play an important role in order for individuals to attain certain basic values. Tales which children love and evoke a sense curiosity and discovery in their world are a significant means in order to get them to attain the feeling of empathy and fundamental values and to know the world around them.

The aim of this study is to establish the values in the fables of the Turkish world. The study, in which qualitative research method was used, utilized the document analysis technique so as to collect data. The values in Ali Berat Alptekin's work named "Fables" and Nedim Bakırcı's work named "A Research on Fables Identified across the Turkish Geography" were classified according to Schwartz Values Scale and their usage frequency was specified in the study. As a result of the research it was found out that the mentioned tales include the values such as power, universalism, security, achievement, tradition, benevolence, conformity, stimulation, self-direction and hedonism. It was observed that the value of benevolence is handled throughout the tales intensely. The usage frequency of this value both gives information about the narrator's worldview and get the message across children, who generally read them, that they should not abstain from being benevolent.

In the tales which approach the value of power, it can be observed that the animals with the attribute of power achieve superiority over other animals and scare them away. In the value of *security*, it is established that the subvalues of returning a favour and cleanliness are covered in tales. In this tale, the intended message for children is to return the favours and to show that no good deed goes unnoticed. One of the subvalues of *Security*, cleanliness is covered and it is intended to show that being clean is a measure for diseases and filthiness. In this way, children are given a sub-message that they can get ill if they are not clean. It is established that the subvalues of *universalism* such as equality and cooperation are covered in tales. They especially include sharing one's stuff and food with friends. The subvalue of cooperation prevails in tales when animals cooperate with one another and help each other. It can be viewed that the fox and

the hedgehog represent the value of equality as a subvalue of universalism. The value of *achievement* comprises subvalues such as being successful, competent, ambitious and smart. The fox, whom we frequently see as the hero of the tale, stands out with his wit. The value of *tradition* comprises being humble and devout, accepting one's share in life, respecting traditions, privacy and exclusive rights, being moderate. The values of hospitality, commitment to traditions and devoutness are emphasized in tales. It is observed that the most embraced value in the tales is *benevolence*. It comprises subvalues of being helpful, honest, loyal and responsible, true friendship, mature love, a spiritual and meaningful life. We can greatly view that animals help other animals or are aware of their responsibilities. *Stimulation* comprises subheadings such as being brave, leading a changeable and exciting life. The mother goat's behaviour is a nice example for courage, which is one of the sub-headings of the value of stimulation. When the original folk tales and the fables are compared, a certain value is highlighted in folk tales whereas value transfer is relatively weak in fables, since a complete plot is not built properly.

The child, who is introduced to certain values via tales and who realizes why those values are important will be conscious of his responsibilities through understanding the importance of being fair and helpful, living in equality and peace, being brave and cooperative. In this context, fables are quite vital in terms of transferring values and raising consciousness since they excite attention. Because pre-school and elementary school students tend to model tale heroes. In this respect, it is highly recommended that fables in the books not contain violence and be suitable for their age.

KAYNAKÇA

- AĞAKAY, Mehmet Ali (1955). *Türkçe Sözlük*. (Haz: Nurettin Artam, Hasan Eren, Samim Sinanoğlu), Ankara: Yeni Matbaa.
- AİSOPOS (1974). *Aisopos Masalları*. (Çev. Nurullah Ataç), İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- AİSOPOS (1976). *Ezop Masalları*. (Çev. Orhan Vedat Sevinçli), İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- AKKAYA, Nevin (2014). "Keloğlan Masallarında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi." *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2: 312-324.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2000). "Hayvan Masallarının Formel Yapısı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7: 175-185.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2010). *Hayvan Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALTINKÖPRÜ, Tuncel (2012). *Hayvan Dünyasından Masallar*, İstanbul: Çilek Yayınları.
- Ana Britannica (1994). C. 12. İstanbul: Ana Yayıncılık.
- ARDOĞAN, Arzu (2009). *Uygur Halk Masalları*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- BAKIRCI, Nedim (2004). *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi).
- BAYDEMİR, Hüseyin (2004). *Özbek Halk Masalları (İnceleme Metin)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi).
- BEYDABA (1975). *Filozof Beydaba Kelile ve Dinme*. (Çev. Ömer Rıza Doğrul). İstanbul: Toker Yayınevi.
- Büyük Ansiklopedi (1991). C.5. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- ÇETİN, Şaban (2004). "Değişen Değerler ve Eğitim." *Milli Eğitim Dergisi*, 10 (2):161.
- DEMİRKAN, Tarık (2012). *Dünya Halklarından Hayvan Masalları*, Can Çocuk Yayınları.
- DOĞAN, Mehmet (1994). *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- DOĞAN, Sabri (2009). *Kırgız Masalları (İnceleme-Metin)*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- DURBAŞ, Refik (2015). *Kuyruklu Hayvan Masalları*, Can Çocuk Yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican-vd. (1991) *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERDEM, Ali Rıza (2003). "Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler." *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4): 55-72.
- GÖKBULUT, Burak (2010). *Kıbrıs Türk Masalları İle Uygur Türk Masalları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi).
- GÖKÇİMEN, Ahmet (2000). *Türkmen Masaları Üzerine Motif İncelemesi (Hayvan Masalları)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- GÜNGÖR, Erol (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul Üniversitesi: Ötüken Neşriyat.
- HALKTANIR, Belgin Selen (2013). *Uykudan Önce Hayvan Masalları*, 1001 Çiçek Yayınları.
- İPEK, Emel (2011). *Sevimli Hayvan Masalları*, İstanbul: Karanfil Yayınları.
- KALE, Nefise (2007). "Nasıl Bir Değerler Eğitimi?", *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, (26-28 Kasım 2004), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- KAYA, Burcu (2013). *Kazak Hayvan Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- KIZILÇELİK, Sezgin-YAŞAR, Ertem (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- KÖKLÜGİLLER, Ahmet (2014). *Tilkinin Yemini (Anadolu Hayvan Masalları)*, İstanbul: Can

- Yayınları.
- LA FONTAİNE (1975). *La Fontaine Bütün Masallar*. (Çev. Sabahattin Eyuboğlu), İstanbul: Cem Yayınevi.
- LA FONTAİNE (1976). *Bütünüyle La Fontaine Masalları*. (Çev. Nükte Uğurel, Seyit Kemal Karaalioğlu, Nevzat Kızılcan), İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- MEB (2006). Türkçe Öğretimi Programı. (6-8. sınıflar) 06. 05. 2017 tarihinde <http://www.meb.gov.tr> adresinden alınmıştır.
- MENGÜŞOĞLU, Takiyettin (1983). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- ÖZDEMİR, Mehmet -GÖÇEN, Gökçen (2014). "Ahmet Midhat Efendi ve Felâton Bey İle Rakım Efendi Romanında Değerler Eğitimi." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 7(31): 215-240.
- ÖZDEMİR, Mehmet-YILDIRIM KARAKAŞ, Özge (2015). "Ahmet Mithat Efendi'nin Çengi Romanında Aile İçi Eğitim ve Öne Çıkan Değerler." *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, 4 (11): 254-276.
- ÖZENSEL, Ertan (2003). "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3): 217-239.
- ÖZKAN, Recep (2010). "Türk Eğitim Sisteminde Himayeci Değerler: İlköğretim Ders Kitapları Örneği". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1): 1224-1241.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1995). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- SAÇKESEN, Ahmet (2010). *Özbek Masallarının Tip ve Motif Yapısı*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi).
- SAKAOĞLU, Saim (1983). *Kıbrıs Türk Masalları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- SCHWARTZ, Shalom H. (1992). "Universals In The Content And Structure Of Values: Theory And Empirical Tests In 20 Countries." Ed. M. Zanna. *Advances In Experimental Social Psychology*, New York: Academic Pres. (25): 1-65.
- SOLAK SAĞLAM, Mehtap (2012). *Yakut (Saha) Masalları Üzerine Bir Dil İncelemesi (Giriş, İnceleme, Metinler, Dizin)*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi).
- ŞAMLIOĞLU, Elif Serra (2013). *Kırım Tatar Masalları Üzerine Bir İnceleme*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- ŞİMDİ, Fevziye (2018). *Hayvan Masalları*, İstanbul: Baygenç Yayıncılık.
- ŞİMŞEK, İbrahim (2004). *Hayvanlar da Konuşur*, İstanbul: Assos Yayınları.
- TATLI, İrfan (2007). *En Güzel Hayvan Hikâyeleri*, İstanbul: Sarı Papatya Yayınları.
- Temel Britannica (1992).C. 6. İstanbul: Ana Yayıncılık.
- THEODORSON, George A.-THEODORSON, Achilles (1979). *A modern Dictionary of Sociology*. Newyork: Barnes ve Noble.
- TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan (2000). *Ülkemden Hayvan Masalları*, İstanbul: Can Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1979). C. 3. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Türkçe Sözlük (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YEŞİL, Rüştü-AYDIN, Davut (2007)."Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2): 65-84.
- YILMAZ, Mehmet (1994). *Kırgız Halk Masalları (Motif İndeks ve Tercüme)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- YOUSSEF, Houssein (2014). *Halep Türkmen Masallarının Propp Metodu Açısından Çözümlemesi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- ZHAMAKİNA, Alfiya (1999). *Kazak Masalları Üzerine Bir İnceleme*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).